

**V. ULUSLARARASI VAN GÖLÜ
HAVZASI SEMPOZYUMU
09-13 HAZİRAN 2009-VAN**

**THE FIFTH INTERNATIONAL
SYMPOSIUM
OF VAN LAKE REGION
09-13 JUNE 2009-VAN**

**EDİTÖR-EDITED BY
Prof. Dr. OKTAY BELLİ**

ACCORDING TO RESEARCHES OF THE CHRISTIANS, THE LAKE VAN BEFORE THE GREAT SELJUKIDS

ABSTRACT

Murat SARUHAN*

The Kaysite dynasty was a Muslim Arab dynasty that ruled an amirate centered in Manzikert from c. 860 until 964. Their state was the most powerful Arab amirate in Armenia after the collapse of the ostikanate of Arminiya in the late 9th century.

By the 11th century the region around Lake Van was on the border between the Byzantine empire, with its capital at Constantinople, and the Seljuk Turkish empire, with its capital at Isfahan. In the uneasy peace between the two empires, local Armenian-Byzantine landowners employed Turcoman gazis and Byzantine akritoi for protection.

In the second half of the 11th century Emperor Romanus IV Diogenes launched a campaign to reconquer Armenia and head off growing Seljuk control. Diogenes and his large army crossed the Euphrates and confronted a much smaller Seljuk force led by Alp Arslan at the Battle of Manzikert, north of Lake Van on 26 August 1071. Despite their greater numbers, the cumbersome Byzantine force was defeated by the more mobile Turkish horsemen and Diogenes was captured.

Alp Arslan divided the conquered eastern portions of the Byzantine empire among his Turcoman generals, with each ruled as a hereditary beylik, under overall sovereignty of the Great Seljuq Empire. Alp Arslan gave the region around Lake Van to his commander Sökmen el Kutbî (literally Sökmen the Slave), who set up his capital at Ahlat on the western side of the lake. The dynasty of Ahlatshahs (also known as Sökmenler) ruled this area from 1085 to 1192.

Key Words:

The Lake Van, Seljukides, Timurids, Ahlat, Van, Ercis.

---

* Murat SARUHAN (M.A), Art Historian, Van-TURKEY, e-mail: muratsaruhan@gmail.com

HIRİSTİYAN KAYNAKLARINA GÖRE BÜYÜK SELÇUKLU VE SONRASINDA VAN GÖLÜ VE ÇEVRESİ

Murat SARUHAN*

GİRİŞ

Van Gölü, çevresindeki önemli yerleşim birimleri nedeniyle tarih boyunca önemini korumuştur. Kuzeyinde Erciş ve Bargiri (Muradiye) doğusunda Van, güneyinde Hakkari, güneybatısında Vestan/Ostan (Gevaş), batısında Ahlat ve Adilcevaz, kuzeybatısında Malazgirt hep önemli yerler olmuştur. Anadolu'ya Türklerin akınlarının başlamasıyla birlikte bu yöredeki gerek Süryani gerekse Ermeni Hıristiyan alimlerinden bazıları şahit oldukları veya duydukları önemli olayları kaleme alarak tarihe ışık tutmuşlardır.

İslami kaynaklar dışında, Van Gölü ve Çevresi hakkındaki bilgilendiğimiz bir diğer kaynak da Hıristiyan gruplardır. Bunlar:

1- Süryaniler:

- Ebul Fereç-Süryani Mihayel (Urfa Patriği; 3. cilt halinde olup Jean Baptiste Chabot tarafından Fransızcaya çevrildi)
- Nusaybin'li Eliya

2- Ermeniler ve Gürcüler:

- Gürcü Kroniği (Bosset tarafından Fransızca olarak yayınlandı)
- Urfalı Mateos ve Papaz Grigor'un Zeyli

- Müverrih Vartan, Türk Fütuhatı Tarihi ismiyle Türkçeye kazandırıldı.
- Aristakes Tarihi, 11. yy tarihçisidir. M. Canard tarafından 1973 yılında Fransızcaya çevrilmiştir.
- Smbat Sparapet Tarihi, 13. yy tarihçisidir. V. Langlois tarafından 1862 yılında
- Aknerli Grigor Tarihi, 13. yy tarihçisi, R. Blake ve R. Frye tarafından 1949 yılında İngilizceye çevrildi.
- Genceli Kriakos, 13. yy tarihçi, m. Brosset tarafından 1870 yılında Fransızcaya çevrildi.
- Tovma Metsobest Tarihi (Timur Dönemi) (1861 yılında Franz Neve tarafından Fransızcaya çevrildi)

Kaysiler: Arapların Ben-i Süleym kabilesinin bir üyesi olup Cezire'nin Müslümanlarca fethinden sonra oraya yerleşmişlerdir. Halife Harun Reşit döneminde Süleym Kabilesi muhtemelen Van Gölü çevresindeki bölgeye kadar ilerlemişlerdir. Malazgirt ve çevresindeki bölgeler, 850 yılındaki Abbasi valisine karşı Ermenilerin ayaklanmasına kadar Arapların elinde değildir. Bu isyan, Halife El-Mütevekkil'in Türk Boga El-Kebir Komutasında bir orduyu Ermeniyeye bölgesine göndermesini teşvik etti.¹

Boğa, Ermeni prensleri komutasındaki isyanı bertaraf etti ve birçok esir aldı. Ermeni prensleri yenmesinden sonra Süleym Arapları'nın Malazgirt'inde içinde olduğu Apahunik bölgesine girmesine imkan tanıdı. Bölge 860 yılında ilk Kaysi Emiri olan Ebul Verd'in kontrolü altına girdi.²

Ebu'l Verd'in Apahunik'i ele geçirdiğinde

* Murat SARUHAN (M.A), Uzman Sanat Tarihçi, İl Özel İdaresi, B Kampüsü, Van-TÜRKİYE, e-posta: muratsaruhan@gmail.com

Ermeniye eyaleti hala mevcuttu. Ebul Verd nedeniyle Ermeniye'deki diğer tüm Araplar ve Ermeni yöneticiler doğrudan Halifenin valilerine tabi oldular. Valiler, Kaysilerin hamisi gibi hizmet ettiler. Malazgirt merkezli kurulan bu beylik çevresini de kontrol altına almayı başardı. Çevresindeki yerel beyliklerin Abbasilerle olan münasebetlerinde veya kendileri arasındaki ilişkilerde veyahut ölen kralın yerine gelecek kişinin belirlenmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır. Malazgirt merkezli olmak üzere, Ahlat, Erciş, Bargiri önemli şehirlerindedir.³

Ebul Verd (860-890) ölünce yerine Abdulhamid geçti (çok kısa süre tahtta kaldı). Abdulhamid geride 3 oğul bıraktı. En büyüğü, Ebu Sevada, Malazgirt ve çevresinde; ikinci oğlu Ebu'l Esved, Erciş, Ahlat ve Bargiri'de hüküm sürerken; üçüncü oğlu Ebu Salim de Kaysi beyliğinin kuzeyini kontrol etmeye başladı.⁴ Üç kardeş kendilerine karşı yapılan 890'lı yıllardaki I. Smbat'ın isyanına karşı başarılı olamadılar.⁵ 900lerde Ebu Sevada ölünce yerine oğlu Abdurrahim geçti. Abdurrahimin de ölümü üzerine yerine çok küçük olan kardeşi Abdul Muiz geçti, Malazgirt v çevresinin yönetimi de Ahlatın hakimi Ebul Evsedin eline geçti. Ebul Esved de ölünce ülke parçalandı, Abdurrahimin elinde olan Malazgirt dahil bölge diğer kardeş Ebu Salime miras kaldı. Ebu salimin elindeki Ahlat merkezli ülke de evlatlığı Ahmed'e kaldı. Böylece ülke 3 yerine 2 kişinin eline kaldı. Sonrasında da ülke Hamdanilerin bir vassalı oldu.⁶

Ebu Salim ölünce oğlu II. Ebul Verd'e babasının ülkesi miras kaldı. Ebul Verd'de Ahmed'i öldürerek onun mülkiyetini aldı ve böylece ülke tek kişinin eline geçti. Bu olay 952'den önce oldu. Ebul Verd ölene kadar bekar kaldı. 964 yılında Ebul Verd, kendine isyan eden Seyfuddevle'nin Gulamı Nedce tarafından öldürüldü. Seyfuddevle, Nedce'yi öldürene değin Kaysi beyliği Nedce'nin iki kardeşince yönetildi. Hamdani emiri, Nedce'nin iki kardeşini ele bertaraf ederek Kaysi toraklarını ele geçirdi. Böylece Kaysi ülkesi Seyfuddevlenin

kontrolüne geçti.

Hamdani Seyfuddevle'nin ölümünden sonra Kaysi ülkesi Mervanilerin eline geçer.⁷ 1016 yılında Türk olarak adlandırılan sayılmayacak kadar muazzam büyüklükteki barbar halk Vaspurakan bölgesine girdi. Hıristiyanları acımasızca öldürmeye başladılar. Bu haberler Ostan (Gevaş) hakimi Senekerim'e ulaştı. Oğlu Davit'i onlara karşı büyük bir orduyla gönderdi. Davit, Türklere ulaştığında her iki taraf arasında şiddetli çatışmalar oldu. Türk okçuları kadın gibi uzun saçlı olup Ermeni askerlerinin üzerlerine ok attılar ancak ermeni askerleri bu oklara karşı kendilerini koruyamadılar. Bunun üzerine askerler gerisin geri Ostana döndüler ve durum hakkında Senekerimi bilgilendirdiler. Türk tehditleri karşısında, Senekerim ülkesini, Sivas bölgesinde aldığı yerler karşılığında 1021 yılında Bizans İmparatoru II. Basil'e vererek göçüp gitti.⁸

Bizans İmparatoru Michael döneminde (1034-1041) yıkım gücü büyük bir Bizans ordusu tahkimatlı bir şehir olan Bargiri'de bulunur. Bu şehir Arcrunik bölgesinin şehri olup her ikisi de uzun süre Perslilerin mülkü olmuştur.⁹

1047 yılında Türkistan'ın ilerisinden birçok ordu Kafkaslara doğru hareket etti. Onların atların toynakları kaya gibi sağlam, iyi zırhlı, yayları gergin, okları keskin, sürekli hareket halinde olduklarından ayakkabı bağları asla bağlı değil. Vaspurakan bölgesine ulaştıklarında Hıristiyan halka aç kurtlar gibi çullandılar ve onların yiyeceklerini bitirdiler. Aslan gibi hızlı olup aslan yavrularına benzerler. İnsan cesetlerine karşı insafsızca olup, vahşi hayvan ve kuşlar gibi onları atarlar.¹⁰

Tuğrul Bey, 1054 yılında sayılmayacak miktardaki ordusuyla Bargiri'ye geldi ve şehri savaşarak aldı. Şehir halkı kılıca ve köleliğe maruz kaldı. Sultan Tuğrul sonrasında Erciş'e geldi. 8 gün boyunca savaştı. Şehir halkı, hediyelerle şehri Sultana teslim etmeye karar verdiler ve Sultanı, Malazgirt'i alması için ikna ettiler. Sultanın ordusunda filer, atlar, arabalar, kadınlar, çocuklar ve birçok malzeme vardı. Sultanın kendisi Malazgirt

önünde ordugahını kurdu ve çevreye akıncılar gönderdi. Sultan Malazgirt'i üç gün kuşattı ve burasının alınmaz olduğunu görünce Malazgirt'ten ayrılıp Erzurum tarafına hareket etti. Erzurum'dan tekrar Malazgirt'e gelen sultan şehri bir ay kadar daha kuşattı. Surları mancınıklarla dövdürdüğü halde surların sağlamlığı nedeniyle şehri alamadı. Yaklaşan kış mevsimi nedeniyle kuşatmayı kaldırdı. Van Gölü kenarındaki alınması güç Adilceviz Kalesi'ne baskınlar yaptıktan sonra ülkesine geri döndü.¹¹

1110 yılında kışın, gecenin karanlığında yukarıdan alevli bir ateş büyük gürlemeler eşliğinde Vaspurakan Denizine (Van Gölü)ne düştü. Sular kuru arazilere taşıdı. Denizin rengi kan rengine döndü ve balıklar öldü. Gün ağardığında balıklar ormandaki kereste yığınları gibi araziye yığılmış sahile vurmuştu. Arazide ciddi yarılmalar olmuştur.¹²

1132 yılında Sökmen'in torunu Şah-ı Ermen Ahlat ülkesiyle birkaç şehri yönetiyordu. Çocuklarını öldürerek gücü eline geçiren ninesini öldürdü. Büyüdüğünde onu boğmak istediler, ancak Tanrının yardımıyla kaçtı ve 12 şehrin hakimi oldu. Kendi dilinde Şah-ı Ermen anlamına gelen Ermenilerin kralı olarak anılmaya başlandı.¹³

Zakare ve İvan kardeşlerin komutasındaki gürcü ve ermeni orduları Şah-ı Ermen'e saldırdılar. Çünkü Bznunik bölgesinin en önemli şehri olan Ahlat'ı almak istiyorlardı. Ahlat ise Eyyubilerin kontrolündeydi. Bu iki kardeş komutasındaki ordu Ahlat'ı kuşattı. Prens İvan Ahlat şehir surlarının dibine kadar geldi. Atının ayağının çukura girmesi nedeniyle atından düştü. Ahlat Kalesi'nden inen Eyyubi askerleri İvanı esir aldı. Bunu duyan kardeşi Zakara, eğer kardeşini geri vermezler ise şehri yıkacağını ve tüm halkı öldüreceğini söyledi. Ancak bunlar hiçbir fayda vermedi. Neticede bunlarla Eyyubiler arasında bir anlaşma yapıldı. Anlaşmaya göre İvan'ın kızı ile Ahlat Eyyubi Sultanı Melik Eşrefle evlendi.¹⁴

Timur, Van Bölgesindeki Vana Hayots kalesine geldiğinde Emiri Ezdin (İzzeddin Şir) Timur'u karşılamak için yerinden çıkmadı hatta tüm

ordusuyla birlikte kalesinde kalarak Timur'a karşı geldi. Akabinde İzzeddin Şir, kalesinden çıkarak Timura gitti ve bağlılığını belirtti. Sonrasında Timur kalesine karşı gitti. 40 gün boyunca sıkıntıya maruz kaldı. Birçok muhafızı öldü. Yiyeceksiz ve susuzluk çektiler. Kuşatmaya karşı koymaları mümkün değildi ve sonunda kaleyi teslim ettiler.¹⁵

Türkmen Kara Yusuf Erciş'i alarak Erciş hakimi Himat'ı maiyetindeki 35 adamı ve bir papazı öldürdü. Bu esnada Ostan (Vestan) sahibi İzzeddin Şir ile Timur askerleri Kara Yusuf'a karşı birlikte hareket ettiler. Birkaç gün süren savaş neticesinde taraflar arasında barış yapıldı.¹⁶

Timur'un oğlu Miran Şah, 1396 yılında ordusuyla birlikte Erciş'e geldi. Kutsal Kiliseye saygı gösterdi ancak camiye gitmedi. Bitlis'e giden Miran Şah şehri zapt ederek Emir İbrahim'i öldürttü. Şehri ve bölgeyi talan etti. Otsan Emiri İzzeddin (Ezdin) Şir, onlar anlaşma yaptı. Miran Şah, Emir Şeref'in küçük oğlu Şemseddin'i emir yaptı ve Tebriz'e döndü.¹⁷

1408 yılında Şam'da esir bulunan Türkmen Kara Yusuf esaretten kaçarak ilkin Bitlis'e geldi. Emir Şeref'in oğlu Şemseddin Kara Yusuf'a yiyecek, at, eşek, silah, askeri ve savaş hazırlıklarını verdi. Tüm bunları alan Kara Yusuf Van Gölü'nün güneydoğusunu (Rshtunik) bölgesine saldırdı. Kara Yusuf, bölgeyi, ateşe vererek, katliam yaparak ve yağma ederek yıktı. Sonrasında Emir Ezdin ve oğlu Melik Kara Yusuf'a boyun eğdi.¹⁸

Vestan Emiri ve Kara Yusuf'un karşıtı Emir Ezdin Aktamar'daki Katalikos Zakaria'yı 1393 yılında öldürttü.¹⁹

1423 yılında, Kara Yusuf'un oğlu İskender Bitlis ve Ahlat önlerine geldi. Kayınbiraderi Şemseddini çağırarak ona dedi ki: "Ahlat Kalesi'ni bana ver". Şemseddin yakınlardaki kaleye gitti, yeleğinin üzerine kemerini bağlamadı sonrasında ise kemerini sıkı sıkı bağladı. Emir, sarığını yere düşürdü ve böylece işaret verildi: "Eğer onlar benim kellemi kesselerdi kaleyi teslim ederdingiz ancak kemer belinizde." İskender bu duruma kızdı ve askerlerine Şemseddinin kellesini kesmelerini emretti.

Rhstunikin hakimi olan ve Emir Ezdin /İzzedin Şir'in) oğlu Sultan Ahmed'i yendi. Aniden Van Kalesi'nin karşına geldi ve ülkeyi yakıp yıktı. 4 ay boyunca Van'ı kuşattı kalenin kuşatılması esnasında bir çok kişi açlıktan öldü. Ancak Van'ı almaya muvaffak olmadı ve Tebriz'e geri döndü ve 1 yıl süreyle bekledi. Emir İzzeddin'in oğlu Sultan Ahmet'i Erncak Kalesi'nde öldürttü. 425 yılında Yeniden Van'a geldi ve şehri kuşattı. Derbentlere yerleşen Melik Esed kaleyi onda aldı ve özgürlüğüne kavuşturdu onun mallarını ve eşyalarını alarak Çölemerik'e geri döndü. Akdamar Adası ile Van'ın güneydoğusunu aldı.²⁰

1429 yılında İskender'in orduları girdikleri yerleri yakıp yıkarak yağmalıyorlardı. Hatta ne bir ekmek ne de yer de çimen bıraktılar. Her şeyi hayvanca parçaladılar. Tanrının gazabı deniz kıyısında (Van Gölü) aşağıda (yer) ve yukarıda (gök) sardı. Yukarıdan kar ve dolu sağanağı aşağıdan da kafirlerin (Müslüman) acısı. Bu zulümden kıl payı kurtulan Hıristiyanlar Lim Adası'na kaçtı ancak ada da ne oturulacak ne de konacak bir yer ne de yemek yapacak bir malzeme vardır. Buna karşın şiddetli yağmur ve kar vardır. Bu kadar sıkıntı yetmezmiş gibi aniden Hacibey komutasındaki Amka Kalesi'nin hain, çirkef orduları botlarla adaya saldırarak adadaki tüm Hıristiyan halkı kuşatarak onlardan altın ve gümüşlerini istediler.²¹

1431 yılından sonra leş yiyen vahşi canavarlar canlılara da saldırdı. Kurtlar Erciş ovasına indiler.

Yavruları analarının bağrındañ aldılar. Küçük büyük demeden halka aniden saldırdılar. Ovalara yayıldılar. Sayıları binden fazla olan kurtlar. Kışın soğuk havadan dolayı birçok kişi telef oldu. Sağ kalanlar Gürcistan taraflarına göç ettiler. Erciş çarşısında 1 müd buğday 60 dirhemden fazla oldu. Yerli yabancı birçok kişi öldü. Geriye kalanlardan ise atlarıyla birlikte Erzincan, Harput, Erzen, Amida Çemişkezek, Bitlis, Muş ve Sason taraflarına göçtü.²²

İskender, oğlu Aralı'yı bir Prens gibi Van Kalesi'ne yerleştirdi. Aralı, Van halkına adil olmayan vergiler getirdi. Bunun üzerine halk Aralı'yı babasına şikâyet etti. Babasının ikazı üzerine aralı bu uygulamadan vazgeçti.²³

SONUÇ:

Eldeki kaynaklardan sadece Ermeni yazarların Van Gölü ve çevresi hakkında bahsettikleri bilgilerden bir kısmı verilmiştir. Daha detaylı yapılacak olan bir çalışma ile Van Gölü ve çevresinin tüm tarihi karanlık noktaları aydınlatmak mümkündür. Özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması hakkında ki bilgilerimizin çoğunluğu Arapça, Farsça veya Türkçe'dir. Ancak yörede yaşayan Hıristiyan unsurların yazmış olduğu eserler hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Özellikle Türklerle olan münasebetleri onlar hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri, diğer kaynaklarda geçmeyen önemli olayları anlatmaları bakımında bu eserler oldukça faydalıdır.

DİPNOTLAR

1. A. Ter-Ghewondyan, The Arab Emirates in Bagratid Armenia, (Çev.: N. Garsoian- L. Bertrand), Lisbon, 1976, s.53-55.
2. Ter-Ghewondyan, a.g.e., s. 53.
3. Ter-Ghewondyan, a.g.e., s. 54, 80.
4. Ter-Ghewondyan, a.g.e., s. 80.
5. Ter-Ghewondyan, a.g.e., s.81.
6. Ter-Ghewondyan, a.g.e., s. 89, 106.
7. Ter-Ghewondyan, a.g.e., s. 115.
8. Smbat Sparapet, Chronicle, Venice,1956, s.12. ; 6F. Kırzioğlu, Ani Şehri Tarihi (1018-1236), Ankara, 1982, s. 14.
9. Aristakes Lastivertcis, Recit des malheurs de la nation armenienne, (Fransızca'ya Çev.: M. Canard-H.Berberian), IX, Paris, 1973, , s. 51,
10. Aristakes Lastivertcis, a.g.e., XI, s. 65.
11. Smbat Sparapet, a.g.e., s. 25; Kırzioğlu, a.g.e., s.26.
12. Smbat Sparapet, a.g.e., s. 61; Vartan Arawelts ,The Historical Compilation of Vardan Arewelc, New York, 1979, s.66.
13. Vartan Arawelts, a.g.e., s. 72.
14. Vartan Arawelts;a.g.e., s.82.
15. Tovma Metsobets, The History of Tamerlane and His Successors, Erivan, 1977, s. 4, 20
16. Tovma, a.g.e., s. 36.
17. Tovma, a.g.e., s. 56-57.
18. Tovma, a.g.e., s.57-58.
19. Tovma, a.g.e., s. 58.
20. Tovma, a.g.e., s. 69-70.
21. Tovma, a.g.e., s. 73.
22. Tovma, a.g.e., s. 79.
23. Tovma, a.g.e., s. 81.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

- ARİSTAKES LASTİVERTCİS, Recit des malheurs de la nation armenienne, (Fransızca'ya Çev.: M. Canard-H.Berberian), IX, Paris, 1973
- KIRZIOĞLU, F.; Ani Şehri Tarihi (1018-1236), Ankara, 1982.
- SMBAT SPARAPET, Chronicle, Venice,1956
- TER-GHEWONDYAN, Aram. The Arab Emirates in Bagratid Armenia. (Çev.:N. Garsoian. L. Bertrand), Lisbon, 1976
- TOVMA METSOBETS, The History of Tamerlane and His Successors, Erivan, 1977
- VARTAN ARAWELTS ,The Historical Compilation of Vardan Arewelc, New York, 1979.